

UDK 811.163.6'373.7

Matej Meterc

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

matej.meterc@zrc-sazu.si

Jozef Pallay

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

jozef.pallay@ff.uni-lj.si

NEKONVENCIONALNE REPLIKE V SLOVENŠČINI Z ANKETNO RAZISKAVO MED SLOVENSKIMI GOVORCI

Nekonvencionalno repliko definiramo kot ustaljeno, nepričakovano in neustrezno, večinoma humorno ali absurdno repliko osebe B na izjavo osebe A. Predstavlja poseben tip frazemov (podtip frazeoloških replik) in paremiološki žanr. Predstavljena je anketa med 209 govorce slovenščine (študenti in dijaki). S pomočjo ankete smo določili stopnjo poznanosti 20 nekonvencionalnih replik in njihovo žanrsko uzaveščenost med slovenskimi govorcji. Predstavljeni so tudi dodatni anketni navedki ter izsledki glede variantnosti tega paremiološkega žanra.

Gljučne besede: paremiologija, frazeologija, frazeološka replika, deavtomatizacija, humor

We define an unconventional reply as a fixed, unpredictable, inadequate, and usually humorous or absurd reply by person B to a statement by person A. The replies constitute a special type of phrasemes (subtype of phraseological replies) and are a special paremiological genre. Research conducted among 209 Slovene speakers is presented. We determine passive and active knowledge of twenty unconventional replies and the degree to which they are recognized as units belonging to a specific genre. We also present a list of other unconventional replies and variants.

Keywords: paremiology, phraseology, phraseological reply, deautomatization, humour

1 Opredelitev žanra nekonvencionalne replike

Nekonvencionalnim replikam (v nadaljevanju NR) pri nas in v svetovni frazeologiji ni bilo posvečeno veliko pozornosti. V zvezi z vprašanjem žanrskega razpona prihajajočega *Slovarja pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov*, ki nastaja v okviru projekta *Aktualna raba slovenskih pregovornih izrazov: korpusni in slovaropisni vidiki*, smo ugotovili, da prav ta paremiološki žanr predstavlja poseben raziskovalni izziv, ker se z njim v slovenščini nihče sistematično ni ukvarjal, nimamo pa niti laične, kaj šele strokovno zasnovane zbirke takih izrazov.¹ Menimo, da bi si tudi ta žanr zaslužil mesto v omenjenem paremiološkem slovarju, ko o posameznih replikah pridobimo dovolj podatkov.

V frazeološki literaturi nismo našli definicije za tip frazemov, ki nas zanima, redki frazeologi, ki so se z njimi ukvarjali, pa so jih obravnavali v širšem kontekstu. Zato

¹ Prispevek je bil izveden v okviru projekta Z6-9378, ki ga financira ARRS v okviru programa P60038.

ponujamo lastno definicijo NR kot samostojnega tipa in žanra. O različni meri pozornosti, ki so je deležni različni paremiološki žanri, smo že opozorili (Meterc 2016a: 39).

1.1 Definijske lastnosti NR in problematika, povezana z njihovim poimenovanjem

NR smo definirali kot ustaljeno neustrezno ter večinoma humorno (zlasti absurdno) repliko osebe B na izjavo osebe A (Meterc, Pallay 2019a: 166, Meterc, Pallay 2019b: 48).² Bistveno je, da je pragmatična funkcija pri repliki oslABLJENA ali pa odsotna ter da oseba A te replike ne pričakuje, jo pa lahko z lastno frazeološko kompetenco prepozna in v nekaterih primerih nadaljuje s šaljivim dialogom oz. verigo (npr. A: Kaj? B: Mačka ima pa rep nazaj. A: Ti ga imaš pa naprej, pa si ga dobro oglej.).

Povod za ukvarjanje z NR je bila za nas lastna paremiološka kompetenca; nekaj takih enot nam je bilo znanih (tako v slovenščini kot slovaščini), spraševali pa smo se, kam spadajo.³ Za te enote so značilne lastnosti, ki jih frazemom pripisuje slovenska frazeologija (Kržišnik 1994: 92, 2010: 85): stalnost, nezamenljivost sestavin (obenem pa tudi variantnost), nemotiviranost oz. neizpeljivost pomena iz sestavin in ekspresivnost. Niso pa vsi večbesedni. Tudi enobesedne replike (npr. *Zato* na vprašanje *Zakaj?*) lahko obravnavamo kot enote istega tipa zaradi statusa povedi, ki jim zagotavlja pomensko samostojnost izjave. NR so dokaj ekspresivne; še najbolj tiste, ki temeljijo na absurdu. Spadajo med stavčne frazeme oz. z nekdanjim terminom med rečenice, saj ustrezajo merilu, da so povedne že v našem spominu (Toporišič 1985: 33). Po delitvi N. Jakop (2006: 39) jih glede na njihovo skladijsko vlogo lahko uvrstimo med nestavčnočlenske frazeme, glede na skladijsko zgradbo pa nekatere izmed njih med besednozvezne (npr. *Na začetku*), nekatere pa med stavčne frazeme (npr. *Ker jaz tako pravim*). Čermák (2001: 93) poudarja, da sta tako za besednozvezne kot za stavčne frazeme ključna anomalčnost in kombinatorična edinstvenost. Mnoge NR so anomalčne že po svoji zgradbi, predvsem pa moramo upoštevati njihovo nekonvencionalnost v sobesedilu, ki pa je zaradi ustaljevanja v bistvu »konvencionalna nekonvencionalnost«.

Permjakov (1970) je pod oznako *šaljivi odgovor* zgolj navedel nekaj primerov brez definicije (npr. A: Počemu? B: Potomu što potomu končaetsja na -u.), ki pa so nam potrdili, da ima ruski paremiolog v mislih isto pojavnost. Permjakov (1988: 82) jih prišteva med »nadfrazne paremije, ki jih izgovarja več oseb«, posebej pa se jim ne posveča. Paremije so po Permjakovu (1988: 80) jezikovni klišeji v obliki povedi (pregovori, reki, vraže ipd.) ali manjši verigi povedi (kratke šale, uganke ipd.), ki spadajo tako v področje jezikoslovnega kakor tudi folklorističnega zanimanja.

Čermák (2001: 95) primere enot, kakršne obravnavamo v tem prispevku, prišteva med tako imenovane »večstavčne intersubjektivne frazeme« in jih s tem izenači z

² Zaradi večje preglednosti imamo v prispevku z osebo B vedno v mislih osebo, ki prva izreče NR.

³ Poudarimo, da nam, ko smo se začeli ukvarjati z vprašanjem NR, delo Viktorja Bondarenka v zvezi s frazeološkimi replikami ni bilo znano – nanj nas je opozoril Valerij Mokijenko. Na podlagi slovenskega in slovaškega gradiva smo prišli do podobnih opažanj kot Bondarenko. Posledica samostojnega razmišljanja o isti pojavnosti sta poimenovanji *tarča* in *stimul*, ki ju opisujemo v nadaljevanju.

dvodelnimi frazemi (zlasti pozdravi), kakršen je prvi primer, ki ga navaja poleg dveh NR takoj za njim: »Frazémem s charakteristicky dvěma různými subjekty jsou pozdravy a vtipné a žertovné odpovědi na jisté poznámky a tvrzení, srov. *Pozdrav pámbu! – Dejž to pámbu!, Proč? – Pro slepiči kvoč! Já mám hlad. – Tak ho hlad' a říkej mu malej!* Takovéto frazémy lze nazvat intersubjektové polypropoziční frazémy.« Čermák (2001: 95) o tipu, ki ga sam imenuje intersubjektivni frazem, pravi, da so ti frazemi blizu manjšim literarnim in folklornim žanrom, kakršna sta uganka in anekdota, zato sodijo na rob frazeologije. Intersubjektivnost je pomembna lastnost NR, vendar opozarjamo, da navedene NR ne predstavljajo zaokrožene celote, temveč zvezo dveh tipološko različnih izrazov, saj (prva) replika osebe A bodisi ni frazem bodisi pa gre za drug frazem, na katerega se s frazedom (NR) odzove oseba B.

Neustreznost replike B vzpostavljamo kot ločnico med tem tipom frazemov in drugimi frazemi dialoškega tipa. To ločnico Bondarenko (2009: 647) v množici tako imenovanih frazeoloških replik (rusko: *otvetnyje frazeologičeskije repliki*), zgolj omenja, vendar zanj ne predstavlja zadostnega razloga, da bi NR obravnaval kot ločen tip frazemov oziroma paremiološki žanr. Bondarenko (2009: 647) med frazeološkimi replikami našteva tako NR kakor tudi pričakovane kombinacije pozdravov (npr. A: Dobroe utro. B: Dobroe utro.) in drugih dialoških vljudnostnih obrazcev (npr. A: Kak žizn'? B: V porjadke.). Tako raznoliko množico izrazov (okoli 900 iztočnic) je predstavil v slovarju (Bondarenko 2013), ki je edinstven v svetovnem merilu.

Ewa Koziol Chrzanowska (2015: 160–63) primere enot, ki jih v našem članku označujemo kot NR, na kratko obravnava v okviru »dialogov in kvazidialogov«. ⁴ Opozarja, da nekatere take enote lahko izgovarja bodisi ena oseba v kvazidialogu, ki je sestavljen iz retoričnega vprašanja in odgovora, bodisi več oseb v pravem dialogu. Posebej omenja skupino dialogov s pozdravnimi obrazci (npr. A: Co słychać? B: Zależy gdzie się ucho przystawi.) in opisuje, da gre za »kontrast med netipičnimi in nepričakovanimi odgovori ter konvencionalnimi vprašanji« (Koziol Chrzanowska 2015: 162). Na podlagi slovenskega in slovaškega gradiva (Meterc, Pallay 2019b: 70) opažamo, da enaki ali vsaj enako motivirani frazemi včasih res nastopajo tako v vlogi dela (v celoti ustaljenega) šaljivega dialoga, kakor tudi v vlogi (ustaljenega) kvazidialoga, ki ga izgovarja ena oseba, ali pa hkrati kot NR osebe B oz. zgolj del dialoga, ki ga sestavlja tudi neustaljena replika osebe A. Opozarjamo, da take hkratne rabe niso poljubne oziroma se realizirajo le v določenih primerih, pogosto pa gre vendarle zgolj za NR, zgolj za šaljivi kvazidialog ali zgolj za šaljivi dialog. Zato teh treh tipov frazemov ni dobro enačiti. V poglavju 2.6 bomo opisali še druge primere paremiološke konverzije z udeležbo NR.

⁴ Koziol Chrzanowska je NR našla v množici okoli 1000 frazemov ter paremij, ki predstavlja del gradiva, ki so ga bralci poljskega časopisa *Przekrój* pošiljali od konca 60. let do leta 2001 za objavo v njem. Našla je okoli 30 takih enot, po številu je njihov delež primerljiv z deležem najdenih velerizmov.

1.2 Stimul oziroma tarča NR v navezavi na njihovo funkcijo

Preden smo se seznanili z Bondarenkovo obravnavo frazeoloških replik, smo za repliko A izbrali delovni termin *tarča*. Bondarenko (2009: 645, 2012: 287) jo imenuje *stimul* (rusko: *stimul*). Zanj je stimul vse, kar sproži frazeološko repliko. Menimo, da je stimul v široki množici frazeoloških replik primerna oznaka, za NR kot poseben frazeološki tip pa je izraz tarča bolj natančen, saj govorec B samovoljno prekine konvencionalno sporazumevanje s sekundarno (frazeološko) konvencijo. Omenili smo že, da kot tarče NR nastopajo izjave v različnih naklonih. Med enobesednimi tarčami NR gre pogosto za vprašalnice (npr. *Kaj?*, *Zakaj?*), pa tudi druge enobesedne izjave (npr. *Lahko?* in *Hvala*). Med večbesednimi tarčami najdemo vprašanja, ki so pogosta v vsakdanji komunikaciji (npr. *Kaj bo za kosilo?* in *Koliko je ura?*), med njimi pa so zelo pogosti tudi komunikacijski obrazci, ki sodijo na rob pragmatične frazeologije (npr. *Dober tek* in *Pa drugače?*). V slovaščini v vlogi stimula oziroma tarče najdemo tudi nefrazeologizirani slogan: A: So Sovjetskym zväzom na večne časy! B: Ale ani o minútu dlhšie! (A: S Sovjetsko zvezo na večne čase! B: Ampak niti minuto dlje!) (Meterc, Pallay 2019b: 69).

Opažamo, da je za uspešno realizacijo nekaterih NR nujno, da govorec B prekine ne le konvencionalno komunikacijo, temveč že samo izjavo govorca A. Tako je tudi pri pogovorni izjavi iz primorske narečne skupine *Ja, ma ...*, ko govorec B pohiti z repliko *Jama je luknja na Krasu*. Pri nekaterih NR je prekinitev pri določenih variantah stimula (npr. A: Gre se za to, da ... B: ... se nekam pride.) potrebna, pri drugih (npr. A: Za kaj se gre? B: Da se kam pride.) pa ne. V mnogih primerih mora biti izjava osebe A izrečena v celoti (npr. zaradi rime pri odgovoru *Toliko, da se mačka pocura* na vprašanje *Koliko je ura?*). Ista vprašalnica ima v knjižni, splošnopogovorni ali narečni različici lahko različne NR, npr. *Mačka ima pa rep nazaj* in *Nič kaj, prosim se reče* za vprašalnico *kaj*, *Kvakažo žabe* za vprašalnico *kva*, *Na riti imaš a* za vprašalnico *kuga* ter *Mačka drek pela* za vprašalnico *ka*.

Čeprav se v tem članku ne moremo posvetiti podrobnejši medjezikovni primerjavi, naj omenimo, da so določene izjave zelo pogoste tarče NR tudi v drugih slovanskih jezikih (slovaščina in poljščina), razlike v jezikih pa se kažejo že tako, da na določene izjave ponekod obstaja NR, ponekod pa ne (Meterc, Pallay 2019a: 172–75), kar je pogojeno zlasti z mehanizmi, ki jih bomo obravnavali v naslednjem poglavju.

Če bi NR imenovali *odgovori*, bi paremiološko gradivo, ki ustreza njihovim zgoraj naštetim žanrskim lastnostim, preveč zožili. Replika ne prinaša nujno odgovora na vprašanje, temveč odziv v širšem smislu: tudi odziv na izjave v povednem ali velelnem naklonu. Pridevnik *šaljiv* ali *humoren* bi sicer izpostavil tipično lastnost teh izrazov, vendar bi bil tudi preveč omejujoč. Permjakov (1970: 90) je v paremiološkem fondu ruščine prisodil dominantno humorno funkcijo le tako imenovanim armenskim ugankam, pri preostalih žanrih pa se po njegovi oceni pojavlja le kot spremljevalni pojav. NR po našem mnenju ne služijo le za šalo oziroma to ni njihova glavna funkcija. Naša teza je, da je njihova glavna funkcija deavtomatizacija ustaljenih vzorcev, ki vodijo v uniformiranje sporazumevanja. Nadaljnja teza, ki jo bomo preverjali z anketo med

slovenskimi govorniki, je, da je humor zgolj pogost stranski proizvod vzpostavljanja nekonvencionalne vezi med izjavama A in B, koliko humor sploh pride do izraza, pa se ne razlikuje le od replike do replike, temveč tudi med različnimi rabami iste replike. Pogosta je tudi funkcija jezikovne korekcije NR; npr. v že omenjenih *Da se kam pride, Nič kaj, prosim se reče* ter *Kvakajo žabe*. To funkcijo smo opazili (Meterc, Pallay 2019b: 52) tudi pri slovaških NR na zahodnoslovaško narečno vprašalnico *do* (knjižno slovaško *kto*): A: Do, já? (Kdo, jaz?): B: Nedojá. Už podojili. (Ne molzejo, So že pomolzli.).

1.3 Mehanizmi vzpostavljanja vezi med stimulom in NR

Glede na vzpostavljanje vezi med stimulom in NR ločimo naslednje tipe:

1. neposredna kritika izjave A – A: Kaj? B: Prosim se reče. (replika potrjena tudi v slovaščini in poljščini);
2. lakoničen odgovor – A: Zakaj? B: Zato. (replika potrjena tudi v slovaščini in poljščini);
3. taka dopolnitev izjave A, da skupaj z repliko B pomeni nekaj drugega – A: Čo? B: Koláda. (A: Kaj? B: Kolada.) in A: Si v njeга? B: Kamne metala. ter A: Jaz sem vate. B: Vrgel gate.⁵;
4. namenoma nepravilno dekodiranje izjave A z navidez ustrezno repliko, ki pa ne prinaša želenega podatka – A: Kakšna je voda? B: Mokra. (replika potrjena tudi v slovaščini in poljščini);
5. namenoma nepravilno dekodiranje izjave A s popolnoma neustrezno repliko – A: A gre? B: Mora gret. (replika potrjena samo v slovenščini);
6. popolna absurdnost replike B – A: Zakaj? B: Mačka ima pa rep nazaj (replika potrjena samo v slovenščini).

Prepričani smo, da vsi tipi replik obstajajo v vseh treh omenjenih jezikih (in verjetno tudi širše).

Rima med besedo iz izjave osebe A in besedo iz NR je zelo pogost način vzpostavljanja vezi s popolno absurdnostjo, npr.:

A: Kaj? B: Čaj.

A: Kaj? B: Mačka ima pa rep nazaj.

A: Kaj? B: Drek na ograj.

A: Dober tek. B: Ima zajec v breg.

⁵ Replika, ki dopolni stimul tako, da skupaj z njim tvori novo besedo, je zaenkrat potrjena samo v slovaščini (prvi navedek), v slovenščini pa smo med anketnimi navedki našli dve obliki (drugi in tretji navedek pod točko 3), pri katerih leksemi iz replike B skupaj z leksemom iz stimula spremenijo smisel celotnega stavka.

Druga velika skupina NR nastaja na osnovi oblikovne podobnosti ali identičnosti in pomenske neskladnosti leksemov iz replik A in B oziroma za primere homonimije, polisemije in paronimije. Tako vzpostavljanje vezi med izjavama je uporabljeno za namenoma nepravilno dekodiranje izjave A z zgolj na videz ustrezno NR ali pa popolnoma neustrezno NR:

A: Koliko je ura? B: S paščkom je cenejša.

A: A gre? B: Mora greti.

A: Ja, ma ... B: Jama je luknja na Krasu.

A: Živijo. B: Je nimam s čim.

Namenoma nepravilno dekodiranje izjave A se lahko vzpostavlja tudi z namenoma napačno dobesedno interpretacijo izjave prvega govorca: A: A gre? B: Če ne gre, pa porinemo. Ko pride do veriženja, si lahko sledijo tudi različni mehanizmi, kot npr. lakonični odgovor, ki mu sledita repliki z rimo: A: Zakaj? B: Zato. A: Zakaj zato? A: Ker ima maček petó. Podobna sredstva našteva glede ruskih NR tudi Bondarenko (2012: 286).

1.4 NR na neverbalna dejanja ali na odsotnost pričakovanega verbalnega dejanja

Med slovenskim gradivom smo zasledili tudi podtip žanra NR, ki predstavlja odziv na točno določeno neverbalno dejanje, npr. *Res je* na kihanje, ki hlina, da se odziva na izjavo, s katero se je mogoče strinjati. Repliko osebe B je v tem primeru smiselno razumeti kot odgovor tudi zato, ker je v konvencionalni komunikaciji ob kihanju predviden odziv z vljudnostnim obrazcem *Na zdravje*. Podobna je replika *Imaš rep?* na dejanje, ko kdo pusti odprta vrata, če to z vidika govorca B ni zaželeno, replika *Mu*, ko govorcu B kdo ne odzdravi, ali pa replika *Hvala se pod mizo vala/valja*, ki jo je eden izmed anketirancev navedel v vlogi opozorila drugemu govorcu, da bi se bilo primerno zahvaliti. Zavedamo se, da ta podtip predstavlja mejno pojavnost in bi se dalo oporekati prištevanju takih enot k istemu žanru, ker poznamo veliko paremij, zlasti rekov, za katere je nujno, da se odzivajo na situacijo ali dogodek v vlogi neka-kšnega stimula. Vendar pri teh paremijah ne gre za odziv zgolj na eno vrsto dogodka (kihanje, zaprta vrata), temveč za vrsto situacij, ki imajo nekaj skupnega (npr. rek *Mi o volku, volk iz gozda* ob nenadni pojavitvi koga ali česa, o komer ali o čemer je bilo pravkar govora) oziroma za heterosituativnost. Tak je tudi rek *Do poroke bo bolje*, ki je govorečev odziv na negativno izkušnjo koga drugega, vendar je vseeno, kakšna je ta izkušnja, čeprav gre pogosto za manjšo telesno poškodbo. Poleg tega ta rek opravlja pragmatično funkcijo tolažbe. Poleg tega pri rekih dogajanje, ki ga opisujejo, ni nujno objektivno dokazljivo oziroma je lahko stvar subjektivne ocene. Taka je replika *Domov ga/jo pelji*, ki predstavlja odziv na (po mnenju govorca) pretirano hvaljenje osebe C s strani osebe A, saj ne predstavlja odgovora na konkretno repliko, zato ga ne moremo šteti med NR po naši definiciji.

Tudi NR na neverbalna dejanja se lahko nadaljujejo v verige:

A (kihne)

B: Da bi ti gobec razneslo.

A: Pa da bi največji kos vate priletel.

B: Hvala, ne jem svinjine.

A: Nisem še videl psa, ki ne bi jedel mesa.

Prvo NR je navedel (brez ostalih členov verige) tudi anketiranec: »Ko nekdo kihne: Da ti gobec raznese.« S kratko anketo v Facebook skupini *Pozabnice* smo zabeležili še naslednje oblike: A: Naj ti gobec raztrga. ter B: Naj tebi največji kos v fris prileti! in A: Da bi ti goflo razneslo. in B: Direkt tebi v glavo. NR na kihanje lahko povežemo z vražama, da je kihanje znak, da je kihajoči govoril resnico ter da je kihanje znanilec smrti – še posebej, če se ponovi trikrat (Radešček: 1988: 141).

2 Anketna raziskava NR na vzorcu 209 slovenskih govorcev

Najprej bomo pozornost posvetili gradivskim vprašanjem. Nato bomo podali osnovne podatke o raziskavi ter si ogledali anketne izsledke glede žanrske uzaveščenosti, stopnje poznanosti izbranih NR med slovenskimi govorcji, njihove frazeološke variantnosti in navedke sorodnih paremioloških enot ter navedke NR, ki jih pred anketo še nismo zabeležili.

2.1 Možnosti zbiranja gradiva ter trenutno stanje v zbirkah in slovarjih

Poleg NR, ki so nam bile že znane, smo te izraze na začetku iskali s pomočjo spleta ter poizvedovanja med znanci. Kot se je kasneje potrdilo v anketi, so NR značilne zlasti za sproščeno zasebno sporazumevanje v domačem okolju in med prijatelji. Zato je te frazeme v pisnih besedilih težko – ne pa nemogoče – najti. Spletni uporabniki jih včasih uporabljajo na forumih ter družbenih omrežjih. Včasih imamo srečo, ker pisci poleg določene NR navedejo še drugo – na isti ali pa tudi drug stimul. Tudi v pisnih jezikovnih korpusih NR zasledimo le v skromnih sledovih, korpus govorenega jezika GOS pa je tako ali tako premajhen, saj se še najbolj poznane slovenske paremiološke enote v njem pojavljajo v povprečju v enem in pol zgledu (Meterc 2015: 6). V korpusu Gigafida smo našli naslednje zglede rabe, med katerimi je intersubjektivnost prisotna zaradi dialoškega odzivanja pisca samega nase: »Karl je brihten ... ve, za kaj se gre ... (da se kam pride).«, »Zakaj gre, ne zakaj se gre! Zakaj se gre? Zato da se kam pride.« in »Kot prvo, gre se, da se kam pride; v tem kontekstu pa edino za nekaj gre.« Iz zadnjih dveh primerov je razvidna tudi korektivna funkcija NR.

V zbirkah in slovarjih NR redko zasledimo. Poleg prevladujoče rabe teh izrazov v zasebnem sporazumevanju v domačem okolju in med prijatelji je verjetno veliko vlogo odigralo dejstvo, da so se zbiralci v preteklosti osredotočali zlasti na poučne in moralno neoporečne ter vljudne enote, zaradi česar je paremiološki fond, ki smo ga preko zbirk podedovali, okrnjen tako na račun humornih enot središčnih žanrov (pregovorov in rekov), kakor tudi drugih žanrov, kakršni so na primer antipregovori in velerizmi (Meterc 2017: 197). Le redko naletimo na kakšno NR; taka je npr. *Ne hodi za nosom, nego za pametjóm* z razlago zbiralca Jakoba Volčiča: »ako bi ki rekal, grem za nosom« v prispevku *Pregovori in reki iz Istre iz Kmetijskih in rokodelskih novic* (1869).

Domnevamo, da so nekatere NR zbiralci zapisali, vendar brez njihovega stimula, tako da jih težko prepoznamo. Zgodi pa se tudi, da so iz NR bodisi nastale monosubjektivne paremije bodisi v rabi sobivata intersubjektivna in monosubjektivna enota z enako motivacijo. Korpusno gradivo potrjuje, da je tako v primeru reka (ter tudi NR) *Skoraj še ni zajca ujel*. Enoto po podatkih ankete za izdelavo slovenskega paremiološkega minimuma pozna kar 82,3 % izmed 316 anketirancev, njena pogostnost v pisni rabi pa je dokaj nizka (Meterc 2017: 189). Z iskalnim pogojem [lemma="skoraj"][] {0,5} [lemma="zajec"] ugotovimo, da je v petih izmed osmih zgledov rabe členek *skoraj* eksplicitno rabljen v sobesedilu, kar pomeni, da se pisec intersubjektivno odziva na izjavo nekoga drugega ali celo sam nase kot v drugem izmed naslednjih primerov:

[...] a so naši starši šli skoraj v zapor. [...] skoraj še ni nikoli zajca ujel, tako kot tudi tvoji starši niso šli v zapor, ker se nisi udeležil štafete, mar ne?

Od vsega je ostalo samo opozorilo: »Konec sveta je skoraj tukaj«. In ker skoraj še nikoli ni ujel zajca, se bo očitno obdobje sojenja človeštvu zavleklo za nedoločen čas.

Možno je, da bi ob sistematičnem pregledu zbirk našli še kakšno enoto, ki je nekoč delovala kot NR – še posebej, če bi bili pozorni na primere posamostaljenja, kakršno je na primer tudi pri *Hvala ni za v žep*. NR (razen že omenjene *Skoraj ni še nikoli zajca ujel*) ne zasledimo v Bojčevi (1987) in Prekovi (1982) zbirki ter med navedki anketirancev Makarovičeve (1975).

V slovanskem kontekstu izjemo predstavlja slovaška zbirka *Zátureckega* (1896), v kateri je poleg pregovorov in množice druge slovstvene folklore avtor objavil tudi seznam okoli sto NR (*Záturecký* 1896: 265–68). Med frazeološkimi slovarji izjemo predstavlja Čermákov slovar stavčnih frazemov v češčini (2009), v katerem najdemo nekaj vnosov NR, kakršna je recimo NR *Půjdem spolu do Betléma* na stimul *Půjdeme spolu* ... Replika izvira iz češke božične pesmi in je v slovarju razložena tako: »člověk v hravé odpovědi zvl. na návrh blízkého druhého začínající na Půjdem spolu ...« (Čermák 2009: 53).

2.2 Osnovni podatki o raziskavi

Istočasno je enako strukturirana anketa potekala na Slovaškem – vanjo je bilo vključenih 192 slovaških dijakov in študentov. Rezultate slovaškega dela ankete smo podrobno predstavili v ločenem članku (Meterc, Pallay 2019b). Slovensko anketo

smo od septembra do decembra 2017 izvedli med 106 dijaki (1. in 2. letnik Gimnazije Poljane) ter 103 študenti (1., 3. in 4. letnik) slovenistike na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Najmlajši slovenski anketiranec se je rodil leta 2003, najstarejši pa leta 1981. Največ (72) jih prihaja z območja ljubljanskega mestnega govora, velik delež pa tudi z območja gorenjske (50) in dolenske (31) narečne skupine. V znatno manjši meri so zastopani govorci z območij primorske (17), štajerske (11), rovtarske (9), panonske (2) in koroške (2) narečne skupine – v prihodnosti bo seveda potrebno izvesti ankete, ki bojo zajele tudi večje število govorcev iz teh skupin.

2.3 Anketni izsledki glede žanrske uzaveščenosti NR

V prvem delu ankete nas je zanimalo, v kakšni meri govorci prepoznajo, za kakšne izraze gre, kako jih poimenujejo, in ali znajo navesti kakšno podobno enoto – bodisi ustaljeno bodisi tvorjeno po enakem vzorcu. Anketirancem tema ankete na začetku ni bila znana, prosili pa smo jih, naj v naslednjih primerih »opišejo prikazani dialog«: A: Škoda. B: Škoda je češki avto.; A: Koliko je ura? B: Za reveže je na zvoniku.; A: A gre? B: Mora greti. ter A: Zakaj? B: Da lahko vprašaš. Anketirance smo tudi pozvali, naj dopišejo, če jim ob dialogu karkoli pride na misel. Šele po izpolnjenem uvodnem delu ankete smo jim razložili, kaj je NR, in jih prosili, da ocenijo stopnjo svojega poznavanja teh štirih enot. Tako kot v drugem delu ankete, s katerim smo ugotavljali stopnjo poznanosti skupno 20 replik, smo že v prvem delu uporabili model anketnega vprašanja, ki je bil uporabljen pri vzpostavitvi slovaškega ter slovenskega paremiološkega minimuma in optimuma (Đurčo 2002: 51, Meterc 2017: 59). V prvem delu ankete smo odgovor »odgovora nisem poznal« razčlenili na »odgovora nisem poznal, ampak sem dojel, da gre za ustaljen odgovor« ter »odgovora nisem poznal in nisem dojel, da gre za ustaljen odgovor«. Anketiranci so tako izbirali med: 1. poznal sem odgovor in ga uporabljal; 2. poznal sem ga, a ga nisem uporabljal; 3. nisem ga poznal, ampak sem dojel, da gre za ustaljen odgovor; 4. nisem ga poznal in nisem dojel, da gre za ustaljen odgovor in 5. poznal sem varianto prikazanega odgovora (dopišite).

Prvi izmed izsledkov ankete je, da so anketiranci v veliki meri prepoznavali paremiološki žanr tudi v primeru NR, ki jih niso poznali. Pri dveh NR je veliko več anketirancev navedlo, da so prepoznali, da gre za ustaljen izraz (64 in 107), od števila teh, ki tega niso prepoznali (36 in 51), pri dveh pa sta ti dve števili primerljivi (38 in 44 pri tretji repliki ter 15 in 18 pri četrti). V slovenski raziskavi so bile – tako kot v slovaški (Meterc, Pallay 2019b: 58) – anketirancem sicer nepoznane NR veliko pogosteje prepoznane kot ustaljeni izrazi (224-krat) kot neprepoznane (149-krat) in to kljub temu, da med prve štiri anketirancem prikazane enote namenoma nismo uvrstili nobene NR z rimo. Anketiranci so navajali tudi oblike, o katerih domnevamo, da niso ustaljene, so pa narejene po vzorcu ali mehanizmu, ki je značilen za NR. Zelo pogosto gre za vzpostavljanje stika s stimulom s pomočjo homonimije, npr. A: Oh smola. B: Smola je na drevesu., A: Kdaj pride Maj? B: Čez dva meseca. ter A: Kako je Luna? B: Luna je polna. V prihodnosti bi bilo zanimivo nameniti pozornost konstrukcijskim vzorcem, kakršne lahko opazujemo tudi pri pregovorih (Meterc 2017: 111) in drugih paremioloških enotah. Glede na navedke anketirancev je dokaj razširjen npr. vzorec

A: Imaš X? B: Imam., pri katerem se na mestu X pojavlja poljuben predmet, ki ustreza pogoju, da govorca A ne zanima samo, ali ga govorec B poseduje, temveč možnost njegove uporabe, izposoje. To, da se nekateri predmeti pogosto znajdejo v tej vlogi (v naši anketi denar, vžigalnik in ura), ne moremo interpretirati kot sestavinsko variantnost, temveč zgolj kot pogostnost zaradi zunajjezikovnih razlogov. Močan znak žanrske uzaveščenosti so tudi številni anketni navedki novih NR (več o tem v poglavju 2.7).

Zanimala so nas tudi laična oz. neterminološka žanrska poimenovanja za NR, ki so jih anketiranci uporabili v opisih dialogov. Najpogostejša med njimi so »šala«, »hec«, »vic«, »igra besed«, »besedna igra« in »sarkazem«, najdemo pa tudi naslednje oznake: »nekoristen odgovor«, »šaljiv odgovor«, »filozofski odgovor«, »primitiven odgovor«, »humorističen odgovor«, »humoren odgovor«, »odrezav odgovor«, »mnogokrat uporabljen odgovor v poskusu, da bi bil smešen«, »nadležen odgovor«, »sarkastičen odgovor«, »igra asociacij«, »neustrezen odgovor«, »absurd«, »ironija«, »humor«, »nesmisel«, »iskanje pozornosti«, »igranje«, »izzivanje«, »otroško zbadanje«, »posmehovanje«, »poniževanje«, »zabijanje«, »norčevanje«, »tratenje besed«, »žaljivka«, »kliše«, »anekdota«, »smešnica« in »zaustavitev toka pogovora«. Humornost NR je v odgovorih anketirancev pogosto relativizirana. Opisujejo jih namreč kot »slaba šala«, »prežvečena šala«, »slaba šala iz 4. razreda«, »precej neslana šala«, »nesramna šala«, »čudna šala«, »šala, ki ni smešna«, »neumna šala«, »fora majhnih otrok«, »otroška fora«, »stara fora« in »osnovnošolska fora – prevečkrat slišana in zastarela«. Opisi kot »dobra šala« ali »dobra fora« se pojavljajo zelo redko.

Iz odgovorov anketirancev lahko razberemo tudi nekatere izmed funkcij uporabe NR. Pogosto kot razlog za rabo takega izraza navajajo recipročnost: »otročji odgovor na otročje vprašanje« in »vsak zakaj ima svoj zato«. Anketiranci so navajali še naslednje razloge za rabo replik: »oseba B se izogiba odgovoru bodisi iz lenobe ali česa drugega«, »oseba B nima racionalnega argumenta«, »oseba B o čem noče govoriti«, »oseba B je slabe volje«, »oseba B se želi zgolj pošaliti« itd. Študentje in dijaki pogosto izpostavljajo hierarhijo med govorcema; pogosto pišejo, da so take replike značilni odgovori staršev na otroška vprašanja, odgovori učiteljev učencem in podobno.

2.4 Anketni izsledki glede poznanosti

NR prikazujemo od najbolj do najmanj poznane skupaj z njihovim stimulom (repliko A). Prvi odstotek je odstotek poznanosti (tako pasivne kot tudi aktivne ter poznavanja variante), dodatno pa v oklepaju navajamo še podatek o deležu pasivne poznanosti iste enote (zgolj 2. odgovor):

A: Zakaj? B: Zato.	97,61 % (12,44 %)
A: Koliko je ura? B: Toliko kot včeraj ob istem času.	97,13 % (41,63 %)
A: Zakaj? B: Ker jaz tako pravim.	94,26 % (47,37 %)
A: Kje naj začnem? B: Na začetku.	92,82 % (44,02 %)

A: Kaj? B: Mačka ima pa rep nazaj.	90,91 % (49,77 %)
A: Zakaj? B: Da lahko vprašaš.	84,21 % (35,41 %)
A: A je nov? B: Ne, opran s Perwollom.	79,90 % (56,94 %)
A: Prosim. B: Kaj prosiš, delat pojdi.	70,33 % (47,85 %)
A: A gre? B: Mora greti.	60,77 % (36,36 %)
A: Za kaj se gre? B: Da se kam pride.	58,37 % (43,06 %)
A: Škoda. B: Škoda je češki avto.	52,15 % (38,28 %)
A: A Gre? B: Če ne gre, pa porinemo.	50,24 % (38,28 %)
A: A lahko? B: Če težko, raje ne.	44,98 % (31,10 %)
A: Dober tek. B: Ti teci, jaz bom jedel.	35,41 % (25,36 %)
A: Koliko je ura? B: Toliko, da se mačka pocura.	33,97 % (26,32 %)
A: Koliko je ura? B: Za reveže je na zvoniku.	24,4 % (18,66 %)
A: Kaj imaš proti X? B: Na žalost nič učinkovitega.	15,79 % (10,53 %)
A: Hvala. B: Hvala ni za v žep.	14,83 % (12,92 %)
A: Kaj bo za kosilo? B: Nič pa jesih pa olje.	12,92 % (6,7 %)
A: Ja, ma ... B: Jama je luknja na Krasu.	12,44 % (10,04 %)

Domnevamo, da so deleži odgovorov, ki pričajo zgolj o pasivni poznanosti, visoki, ker so mlajši govorci redkeje hierarhično višje od sogovornika kot starejši. Iz izsledkov ankete, ki smo jih predstavili v prejšnjem poglavju, je razvidno, da se od rabe NR pogosto distancirajo.

2.5 Anketni izsledki glede frazeološke variantnosti

Frazeološka variantnost, ki jo sicer lahko sistematično določamo s pomočjo korpusnih raziskav (Meterc 2019), je v primeru NR najboljše ugotovljiva s pomočjo anketiranja. Obsežnejše podatke o variantnosti posameznih NR, ki so bile vključene v anketo, bo treba predstaviti v prihodnjih člankih ter jih dodatno raziskati. Oglejmo si primer variantnosti različnih NR za vprašanje *Zakaj?*. Prva izmed replik nima variant in se pojavlja le v obliki *Zato*, ki je bila prikazana anketirancem, vendar sta med navedki tudi nadaljevanji z različnima verigama: A: Zakaj? B: Zato. A: Zakaj zato? B: Ker ima maček petó. ter A: Zakaj? B: Zakaj zakaj? A: Zato zato. Nobene variante nismo zabeležili tudi pri NR *Zakaj pa ne?*, ki sta jo navedla dva anketiranca. Oglejmo si nekaj primerov sestavinske in skladske variantnosti:

Ker jaz tako pravim. (oblika, prikazana anketirancem)

Ker sem jaz tako rekel. (2)

Ker jaz tako rečem. (1)

Da lahko vprašam. (oblika, prikazana anketirancem)

Da imaš kaj za vprašat. (5)

Da imaš ti kaj za vprašat. (3)

Zato, da imaš ti kaj za vprašati. (3)

Zato, ker lahko. (1)

Ker lahko. (1)

NR *Mačka ima rep nazaj* (3 navedki) z varianto *Mačka ima pa rep nazaj* je glede na anketo skupna stimuloma *Zakaj?* in *Kaj?*. Pri prvi vprašalnici je bila (zgolj enkrat) navedena razširitev z dodatno rimo (prvi primer), pri drugi pa poleg nje še ostali dve (prav tako samo enkrat):

Mačka ma rep nazaj, ti ga maš pa naprej pa si ga dobr poglej.

Mačka ima pa rep nazaj. Ti ga maš pa naprej, pa si ga poglej.

Mačka ma pa rep nazaj. Če ga pa obrne naprej, ti si zdaj fuj in fej.

Glede teh razširitev domnevamo, da lahko nastopajo tudi v funkciji odgovora osebe A oziroma člena verige. Take pretvorbene možnosti bo treba potrditi ali ovreči z dodatnimi, širšimi anketami v prihodnosti. Tudi v primeru NR *Za čaj* (2 navedka) je uporabljena enaka rima kot pri NR *Čaj* na stimul *Kaj*. Poleg navedenega smo zabeležili še nekaj enkratnih navedkov, ki jih bo treba preveriti z nadaljnjimi anketami, npr. *Ker žaba nima las* ter *Za nalašč*. Glede enkratnega navedka *Skrivnostna so pota gospodova* domnevamo, da gre zgolj za priložnostno rabo v funkciji NR in ne za ustaljeno paremiološko konverzijo.

2.6 Navedki sorodnih paremioloških in frazeoloških enot

Anketiranci so navedli nekaj pregovorov (npr. *Kar je mus, je mus*), kar je bilo pričakovano, saj gre za osrednji paremiološki žanr. Navedli so tudi enoto *Do poroke bo bolje*, ki smo jo omenili ob razmejevanju rekov od NR. Navajali so tudi enote, ki nastanejo s tako imenovano delno de pragmatizacijo (Meterc 2016b: 129) oziroma šaljive prenovitve pragmatičnih frazemov z dopolnitvami npr. A: Hvala. B: Ni za kaj, pa še kdaj. Med zbranim gradivom smo naleteli tudi na prehodni tip med NR in (konvencionalnim) šaljivim dialogom – provokativno vprašanje, ki izvabi od govorca A odgovor, ki postane tarča NR. Prvi podtip je z vidika recepcije osebe A bližje NR, ker prvo repliko osebe B lahko sprejme kot konvencionalno izjavo in ne ve, da je vpeta v nekaj, kar izpade kot šaljivi dialog.: B: A bo? A: Bo. B: Fantek ali punčka?.

Domnevamo, da je pri tem podtipu možno tudi, da oseba B predhodno ne načrtuje NR (kar je nujno za drugi podtip), ampak se zanjo lahko nenadno odloči šele po repliki osebe A. V drugem podtipu s provokativnim vprašanjem lahko pričakujemo, da oseba A že prve replike osebe B ne more sprejeti kot nekaj konvencionalnega: B: Ali imaš gradbeno dovoljenje? B: Ne. A: Potem si pa za podret. To je bližje provokativnim vprašanjem s tematsko-konstruktivnim vzorcem *Reci X*, ki jih lahko razumemo tudi kot podtip šaljivih dialogov, v katerih zavestno sodeluje tudi oseba A, saj ponovi besedo X, nakar oseba B odgovori z zbadljivim odgovorom, ki se rima na besedo X. Nekaj primerov tega tipa najdemo med odgovori anketirancev, npr. B: Reci moka. A: Moka. B: Jutri bo tvoja poroka in B: Reci kaj. A: Kaj. B: Čaj. Zadnji primer je paremiološka konverzija, saj vsebuje (glede na navedke anketirancev) ustaljeno NR. Zasledili smo tudi paremiološko konverzijo z udeležbo klasičnega pregovora, le da gre v tem primeru za žanrski hibrid med uganko in NR: B: Kam vodijo vse poti? A: V Rim? B: Ne, na Žale.

2.7 Navedki novih NR

Anketiranci so navedli precej replik, ki jih pred tem še nismo zabeležili. Da bi naštevali vse navedke in sklepanja v zvezi z njimi, v članku ni prostora. Večina zbranega gradiva bo morala počakati na novo objavo in dodatne ankete. Navajamo NR, ki se med navedki anketirancev pojavijo več kot enkrat (s številom navedkov v oklepaju):

A: Aja? B: Aja se ponoči. (8)

A: Kako šola? B: Stoji. (2)

A: Kaj? B: Čaj. (12)

A: Za kaj? B: Za čaj. (2)

A: Kje si?⁶ B: Tukaj. (2)

A: Zakaj? B: Ker lahko. (2)

A: Zakaj? B: Zakaj pa ne? (2)

Nekatere na novo zbrane replike se pojavljajo s številnimi oblikami, glede katerih bi bilo v prihodnosti treba preveriti, ali gre za ustaljene variante:

A: Povej!

B: Je plezu pa padu dol.

B: Je lezu pa padu dol.

B: Po veji se dol pade.

B: Po vej se dol pade, po deblu se pa gor pride.

B: Po vej se dol pade, po deblu se gor spleza.

A: Kaj bo za kosilo?

B: Sirove luknje. (2)

B: Sirove luknjice.

⁶ Gre za pragmatični frazem s funkcijo pozdrava.

B: Sirove luknje pa pajkove nogice.

B: Pohan zrak pa sirove luknjice.

B: Pohan zrak in sirove luknje.

B: Zrak in sirove luknjice.

B: Pohane sirove luknjice.

B: Sirove luknje in ta velik lonec v manjšega.

B: Mali pisker v tavelikem.

O obsegu fonda NR pričajo tudi enote, na katere smo naleteli izven ankete. NR *Tri frtale na bikove očale* na vprašanje *Koliko je ura?*, navedena v skupini *Si zamejč* na Facebooku, je iz slovenskega zamejstva, NR *Tri četrt na zelen, če maš lubčka/lubico, se pa ožen* na isto vprašanje pa je bila registrirana na Gorenjskem. Precej NR živi med govorce v narečnih različicah, nekatere izmed njih pa lahko delujejo izključno z narečnimi sestavinami. Take so NR, ki smo jih v okviru dodatnega anketiranja zbrali na Gimnaziji Frana Miklošiča v Ljutomeru: A: Kak si? B: Kak taksi v Soboti na praksi.; A: Zakoj? B: Za loj.; A: Kak se? Peške. Nekatere replike so bile v anketi med dijaki in študenti navedene le enkrat in bo njihovo ustaljenost in razširjenost treba v prihodnjih anketah še preveriti, npr.:

A: Ne spomnim se. B: Česa?

A: Si že? B: Fabula.

A: A zares? B: Ne, za hec.

A: Kam? B: Na makadam.

A: Zakaj je pa to? B: Za firbec navijat.

3. Razmišljanje o raziskovalnem potencialu NR

Izsledki ankete med slovenskimi govorce kažejo, da sta poleg šaljivosti za ta frazeološki tip zelo pomembni prekinitev konvencionalne, avtomatizirane komunikacije ter jezikovna korekcija. Anketa med 209 slovenskimi študenti in dijaki je pokazala, da gre za paremiološki žanr, ki je v tej skupini govorcev dobro poznan, pogosto pa ga govorce prepoznajo tudi, če ne poznajo enote, ki jim je prikazana. Da gre za paremiološki žanr, potrjujejo žanrske oznake, s katerimi jih anketiranci opisujejo. Med oznakami so pogoste take, ki tematizirajo šaljivost NR (»šala«, »hec«, »vic«, »igra besed«, »besedna igra« in »sarkazem«), vendar je ta veliko pogosteje označena negativno kot pozitivno. Govorce se od rabe NR pogosto distancirajo, visoki pa so tudi odstotki pasivne poznanosti enot, kar je po naši oceni starostno pogojeno. Obenem pa se kaže, da anketiranci poznajo mnoge izmed prikazanih enot v veliki meri, navajajo pa tudi številne nove NR. Iz skromnega izhodiščnega korpusa (okoli 30 NR), iz katerega smo za anketo izbrali 20 enot, je število zbranih NR v slovenščini z anketo naraslo preko 100, vendar natančno število težko podamo, ker nas čaka precej dela z razvrščanjem variant in vzpostavljanjem ločnice med variantami in enotami, ki niso variante, odgovarjajo pa na enako repliko

A ali pa imajo z drugo enoto skupen konstrukcijski vzorec. Mnoge NR imajo bogato variantnost, ki predstavlja močan raziskovalni potencial tudi za prihodnost. Več pozornosti bo treba nameniti tudi replikam A oziroma tarčam ali tudi stimulom. Čakajo nas še primerjave z enako anketno raziskavo, izvedeno na podobnem vzorcu na Slovaškem (Meterc, Pallay 2019b), pa tudi druge medjezikovne primerjave, zlasti med slovanskimi jeziki. V prihodnosti bi bilo zanimivo sociolingvistične raziskave tega tipa frazemov razširiti s širšim v anketno vključenim gradivom ter demografsko pestrejšim vzorcem anketirancev z različnih koncev slovenskega govornega območja.

VIRI IN LITERATURA

- Etbin BOJC, 1987: *Pregovori in reki na Slovenskem*. Ljubljana: DZS.
- František ČERMÁK, 2001: Propoziční frazémy a idiomy v češtině. *Frazeografia slowiańska*. Ur. Mieczysław Balowski, Wojciech Chlebda. Opole: Uniwersytet Opolski. 93–101.
- František ČERMÁK, 2007: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praga: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum.
- František ČERMÁK, 2009: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy větné*. Praga: Leda.
- Peter ĎURČO, 2002: K výskumu súčasnej živej slovenskej paremiológie. *Prednášky XXXVIII. letnej školy a kultúry. Studia Academica Slovaca* 31. Ur. Jozef Mlacek. Bratislava: Stimul. 51–60. [Na spletu](#).
- Nataša JAKOP, 2006: *Pragmاتيčna frazeologija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. [Na spletu](#).
- Ewa KOZIOL CHRZANOWSKA, 2015: *Przekrojowa rubryka Heca hecą jako źródło potocznych reproductów języka polskiego*. Kraków: Libron.
- Erika KRŽIŠNIK, 1994: Frazeologija kot izražanje v »podobah«. *Pouk slovenščine malo drugače*. Ur. Marja Bešter, Martina Križaj-Ortar, Erika Kržišnik. Trzin: Different. 91–140.
- Erika KRŽIŠNIK, 2010: Idiomska beseda ali frazeološka enota. *Slavistična revija* 58/1. 83–94. [Na spletu](#).
- Marija MAKAROVIC, 1975: *Pregovori, življenjske resnice*. Ljubljana: ČZP Kmečki glas.
- Matej METERC, 2015: Enoto slovenskega paremiološkega minimuma v govornem korpusu GOS. *Slavistična revija* 63/1. 1–16. [Na spletu](#).
- Matej METERC, 2016a: Empirični pristopi k razločevanju med neparemiološkimi in paremiološkimi stavčnimi frazemi. *Jezikoslovni zapiski* 22/1. 39–49. [Na spletu](#).
- Matej METERC, 2016b: Toporišičev termin *rečenica* in širina polja stavčne frazeologije v sodobnih raziskavah. *Toporišičeva obdobja*. Ur. Erika Kržišnik, Miran Hladnik. Ljubljana: Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik (Obdobja, 35). 125–31. [Na spletu](#).
- Matej METERC, 2017: *Paremiološki optimum. Najbolj poznani in pogosti pregovori ter sorodne paremije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. [Na spletu](#).
- Matej METERC, 2019: Analiza frazeološke variantnosti za slovarski prikaz v eSSKJ-ju in SPP-ju. *Jezikoslovni zapiski* 25/2. 33–45. [Na spletu](#).

- Matej METERC, Jozef PALLAY, 2019a: Unconventional replies: a special type of phraseeme and a paremiological genre. *Proverbium* 36. 165–81. [Na spletu](#).
- Matej METERC, Jozef PALLAY, 2019b: Nekonvenčné repliky ako osobitný typ frazém a paremiologický žánr. Definícia a pilotný anketový výskum. *Slovenská reč* 84/1. 47–71. Na spletu.
- Stanko PREK, 1982: *Ljudska modrost*. Ljubljana: ČZP Kmečki glas.
- Rado RADEŠČEK, 1988: *Slovenske ljudske vraže*. Ljubljana: ČZP Kmečki glas.
- Jože TOPORIŠIČ, 1985: Vsebinska podstava primerjalnih frazeologemov v slovenskih zbirkah pregovorov in rekov. *XXI, seminar slovenskega jezika, literature in kulture, zbornik predavanj*. Ur. Janez Dular. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 31–46.
- Jakob VOLČIČ, 1869: Prislovice in reki iz Istre. *Kmetijske in rokodelske novice* 27/8. [Na spletu](#).
- Adolf Petr ZÁTURECKÝ, 1896: *Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. [Na spletu](#).

* * *

- Виктор Т. БОНДАРЕНКО, 2009: Ответные фразеологические реплики русской речи как объект лексикографического описания. *Проблемы истории, филологии, культуры* 2/24. 644–49. [Na spletu](#).
- [Viktor T. BONDARENKO, 2009: Otvetye frazeologičeskie repliki ruskoj reči kak ob'ekt leksikografičeskogo opisanija. *Problemy istorii, filologii, kultury* 2/24. 644–49.] [Na spletu](#).
- Виктор Т. БОНДАРЕНКО, 2012: Ответные реплики как источник языковой игры. *Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського* 25(64)/2(1). 286–89. [Na spletu](#).
- [Viktor T. BONDARENKO, 2012: Otvetye repliki kak istočnik jazykovej igry. *Učeni zapiski Tavrijs'kogo nacional'nogo universitetu im. V. I. Vernads'kogo* 25(64)/2(1). 286–89.] [Na spletu](#).
- Виктор Т. БОНДАРЕНКО, 2013: *Ответные реплики в русской диалогической речи: словарь*. Тула.
- [Viktor T. BONDARENKO, 2013: *Otvetye repliki v ruskoj dialogičeskoj reči: slovar'*. Tula.]
- Григорий Л. ПЕРМЯКОВ, 1970: *От поговорки до сказки: Заметки по общей теории клише*. Москва: Наука.
- [Grigorij L. PERMJAKOV, 1970: *Ot pogovorki do skazki. Zаметki po obščej teorii kliše*. Moskva: Nauka.]
- Григорий Л. ПЕРМЯКОВ, 1988: *Основы структурной паремологии*. Москва: Наука.
- [Grigorij L. PERMJAKOV, 1988: *Osnovy strukturnoj paremiologii*. Moskva: Nauka.]

SUMMARY

An unconventional reply (such as A: Are you free? B: No, I'm expensive.) is a type of phraseological reply and is defined as a special paremiological genre. It has received little attention in worldwide research to date. Frequent mechanisms for

establishing the link between a target statement and an unconventional reply are presented. We discuss problems with gathering unconventional replies and the lack of their systematic presentation in dictionaries and paremiological collections. Corpora of written language can help us only to a limited degree since unconventional replies are far more frequent in spoken communication and the corpora of spoken language are too small for this task at the moment. We suggest that survey-based research is the most successful approach. The results of sociolinguistic research conducted into twenty Slovene unconventional replies are presented, with a focus on how 209 respondents interpret dialogues with unconventional replies. The level of familiarity of the 20 unconventional replies among respondents is presented. A number of new Slovene unconventional replies and their variants were collected in the framework of this research, and will need to be analysed in the near future. We also found some examples of paremiological conversions and the use of unconventional replies following non-verbal actions such as sneezing.